

## RECENZJA

**Dorobku naukowego, organizacyjnego i dydaktycznego dr hab. Małgorzaty Przeniosło w związku z postępowaniem o nadanie tytułu profesora nauk humanistycznych (dla Rady Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach).**

Dr hab. Małgorzata Przeniosło zatrudniona na stanowisku profesora nadzwyczajnego na Uniwersytecie Jana Kochanowskiego w Kielcach należy do tych pracowników naukowych, którzy mają niebanalny życiorys naukowy i z dobrym powodzeniem, i co najważniejsze z jeszcze lepszym skutkiem, poruszają się w kilku dyscyplinach naukowych. Jest bowiem dr hab. M. Przeniosło absolwentką studiów matematycznych (Uniwersytet Jagielloński i Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Kielcach), dysertację doktorską obroniła na Wydziale Matematyczno-Fizyczno-Technicznym WSP w Kielcach, która miała wyraźnie charakter interdyscyplinarny (zagadnienia matematyki, pedagogiki, psychologii i filozofii), praktykowała w Instytucie Matematyki w Zakładzie Dydaktyki Matematyki, by habilitować się z zakresu historii na Wydziale Humanistycznym. Z dydaktyki matematyki płynnie przechodziła na dzieje nauki polskiej, zwłaszcza polskiej szkoły matematycznej w dwudziestoleciu międzywojennym, by potem zająć się problematyką społeczną z okresu I wojny światowej i II Rzeczypospolitej. W swoim autoreferacie wymieniła aż osiem grup tematycznych będących obszarem Jej zainteresowań badawczych. Wydaje się, że można te grupy połączyć w szersze działy historii takie jak chociażby **historia społeczna** ze szczególnym uwzględnieniem aktywności społeczeństwa polskiego w okresie nasilenia zjawisk biedy wywołanych I wojną światową i związanej z tym działalnością charytatywną. Procesy takiej działalności śledziła także z dobrym skutkiem w pierwszych latach odrodzonej Polski. W tym obszarze badawczym mieści się także aktywność poszczególnych warstw i grup społecznych społeczeństwa polskiego na polu niesienia pomocy części współobywateli zagrożonych głodem i brakiem warunków do egzystencji. Drugim obszarem badań dr hab. M. Przeniosło stała się **historia nauki i dzieje polskiego szkolnictwa wyższego**, zwłaszcza Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. Analizy, które prowadziła dotyczą również polskich kadr akademickich w okresie dwudziestolecia międzywojennego w kilku dyscyplinach naukowych. Do tego nurtu badawczego zaliczyłbym również dzieje niektórych polskich towarzystw naukowych. Niebagatelne znaczenie w dorobku dr hab. M. Przeniosło ma **edycja źródeł**. Dotyczą one

głównie dziejów Wilna z okresu I wojny światowej. Były przygotowywane z dobrą znajomością metodologii w zakresie ich publikacji.

W całym dorobku naukowym dr hab. M. Przeniosło liczącym 145 pozycji publikacje po uzyskaniu stopnia doktora habilitowanego na początku 2012 roku stanowią około 50% tj. 74 pozycje, w tym 5 pozycji książkowych. Rozprawy i artykuły dr hab. M. Przeniosło publikowane były w poważnych czasopismach naukowych, w tym między innymi w wysoko punktowanych takich jak: *Polish Archives of Internal Medicine* (30 pkt.), *Rocznikach Dziejów Społecznych i Gospodarczych* (15 pkt.), *Wrocławskich Studiach Wschodnich* (13 pkt), *Przeglądzie Historycznym*, *RES Historica* (oba po 12 pkt), *Kwartalniku Historii Nauki i Techniki*, *Ruchu Pedagogicznym*, *Przeglądzie Nauk Historycznych*, *Medical Studie*, *Kwartalniku Pedagogicznym* (wszystkie po 10 pkt).

Za książkę „profesorską” dr hab. Małgorzaty Przeniosło należy uznać monografię *Pomoc dzieciom w działalności Rady Głównej Opiekuńczej w latach 1915-1921* wydaną przez Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach w 2017 roku. Stanowi ona swoiste podsumowanie wieloletnich badań Autorki. Droga do takiego ich zaprezentowania wiodła przez dwie monografie: *Rady opiekuńcze w województwie kieleckim 1918-1921* (wydana Kielce 2013) i *Rady opiekuńcze w Galicji 1919-1921* (wydana: Kielce 2014). Ta problematyka ponadto była poruszana w czterech rozprawach z lat 2012-2013, które możemy potraktować jako zapowiedź podjęcia takich badań pierwsze prezentacje ich wyników. Pierwsza w sensie chronologicznym z tych monografii poświęcona została radom opiekuńczym w województwie kieleckim. Oceniać należy ją wysoko nie tylko z uwagi na wykorzystany materiał źródłowy i literaturę przedmiotu, ale i również dlatego, że Autorka wypracowała pewien model pokazywania tego problemu, model, który później konsekwentnie stosowała. Z drugiej strony w miarę potrzeb również go nieco modyfikowała. Praca przynosi nie tylko cały szereg informacji szczegółowych i imponuje ustaleniami faktograficznymi, ale także dojrzałą naukowo narrację wyjaśniającą. Z punktu widzenia recenzenta, chociaż jest to ocena subiektywna, najwyżej cenię rozdziały ostatnie we wszystkich trzech monografiach poświęconych radom opiekuńczym. Dotyczą one stosunku władz państwowych i samorządowych do działalności tych instytucji w schyłkowym okresie ich istnienia. To określenie wcale nie oznaczało braku potrzeby funkcjonowania tego typu instytucji, będących faktycznie wyrazem ogromnej aktywności społecznej polskiego

społeczeństwa i jego wrażliwości na niedostatek i cierpienia rodaków. Ciekawie w tym kontekście prezentują się rozważania o radzie opiekuńczej w Galicji. W tym przypadku dr hab. M. Przeniosło nie tylko poszerzyła obszar swoich zainteresowań badawczych ale przede wszystkim zmieniła go terytorialnie dotykając tej części społeczeństwa polskiego, która w okresie zaborów cieszyła się stosunkowo dużą autonomią i znacznie szerszymi możliwościami działalności społecznej oraz charytatywnej niż ziemie Kongresówki. Autorka dokonuje zresztą w rozdziale pierwszym porównań pomiędzy trzema zaborami w latach I wojny światowej i jeszcze odnosi to wszystko do wsparcia działalności charytatywnej pomocą organizacji zagranicznych. Dobrym przykładem szczegółowej analizy jest pokazanie finansów organizacji opiekuńczych i źródeł ich pozyskiwania. Z drugiej strony Autorka dobrze dokumentuje również operatywność społeczeństwa Galicji, które potrafiło poprzez zbiórki, loterie i inne działania zapewnić radom finansowe możliwości działania. Ponownie moje najwyższe zainteresowanie budzi rozdział ostatni dotyczący likwidacji rad opiekuńczych. Zgadzam się w pełni z oceną Autorki, że odrodzone państwo polskie narzuciło rygorystyczne procedury administracyjne, w tym również finansowe, poprzez które organizacje powstałe z potrzeby chwili znalazły się w stanie uniemożliwiającym im dalsze funkcjonowanie. W ten sposób piękna idea samopomocowa została skutecznie sparaliżowana. W tej pracy małym mankamentem są jednak informacje, które mają, w mojej ocenie, charakter materiałowy. Takim przykładem może stać się „wyliczanie” całych władz (członków i ich zastępców) Rady Głównej Opiekuńczej wyłonionej na Ogólnym Zgromadzeniu Delegatów Rad w kwietniu 1920 r. (s. 40 i 41). Dziwi to tym bardziej, że Autorka zarówno w tej monografii, jak i w dwóch pozostałych, dobrze operuje aneksami zamieszczając w nich szereg szczegółowych materiałów źródłowych.

Monografia poświęcona pomocy dzieciom widziana przez pryzmat działalności Rady Głównej Opiekuńczej w latach 1915-1921 jest dobrym, jak już wspomniałem, podsumowaniem dotychczasowych badań dr hab. M. Przeniosło. Autorka analizuje działalność tej rady z perspektywy niesienia pomocy dzieciom, ale praca ma znacznie szerszy kontekst i pokazuje ideę tworzenia samopomocy na ziemiach polskich w okresie I wojny światowej oraz późniejsze jej zinstytucjonalizowanie w II Rzeczypospolitej. Imponuje zakres badań źródłowych przeprowadzonych przez Autorkę i pokazanie procesu opieki społecznej w kontekście zmian między innymi zniszczeń wywołanych przez I wojnę światową. Wprawdzie

Autorka wiele problemów egzemplifikuje do obszaru Królestwa Polskiego, ale z tego powodu nie należy czynić Jej zarzutu. Cała idea pomocy niesionej dzieciom, ale także innym potrzebującym współobywatelom, pokazana jest najpierw poprzez pryzmat samopomocy, a po zakończeniu działań wojennych we współpracy ze strukturami odradzającego się państwa polskiego. Rada dysponowała znacznymi pieniędzmi, które pozyskiwała od darczyńców prywatnych, ze źródeł zagranicznych, z prowadzenia własnej działalności gospodarczej, a w latach II Rzeczypospolitej z dotacji państwowych. Ta współpraca z instytucjami państwowymi stała się początkiem końca działalności Rady Głównej. Instytucje państwowe kontrolowały bowiem nie tylko gospodarkę finansową Rad ale również warunki sanitarne różnych placówek udzielających pomocy. Wiele z nich nie spełniało podstawowych wymogów sanitarnych i higienicznych. Stąd o działalności rad płynęły krytyczne opinie z Ministerstwa Pracy i Opieki społecznej i Ministerstwa Zdrowia Publicznego. W podsumowaniu pracy dr hab. M. Przeniosło zgadza się z jednej strony z zastrzeżeniami urzędowymi, z drugiej zaś podkreśla empatię i bezinteresowną determinację polskiego społeczeństwa do zaopiekowania się jak największą liczbą potrzebujących opieki dzieci. Monografia ta jest ważna jeszcze i z tego względu, że pokazuje jak trudne było położenie polskiego społeczeństwa na nowo odbudowującego własną państwowość. Zaliczam to opracowanie do najważniejszych w polskiej historiografii poświęconej dziejom społecznym II Rzeczypospolitej.

Wysoko w dorobku naukowym dr hab. Przeniosło należy ocenić także badania nad dziejami Wilna i Wileńszczyzny. Stanowią one, w mojej ocenie, niejako pokłosie zainteresowań szkolnictwem wyższym, w tym dziejami Uniwersytetu Stefana Batorego. Osiągnięcia te mają jednak inny charakter, bowiem dr hab. M. Przeniosło skupiła się na publikacjach źródłowych. Wydany razem z Markiem Przeniosło „*Dziennik 1915-1918.*” Michała Brensztejna stanowi doskonałą podstawę do badań życia miasta w okresie I wojny światowej. Część pierwsza tego Dziennika obejmuje wprawdzie tylko lata 1915, 1916 ale i tak pokazuje problemy życia codziennego dużej metropolii nękanej wieloma uciążliwościami wojennym, w tym chociażby racjonowaniem żywności. Z drugiej strony stanowi on doskonałe źródło do poznania relacji pomiędzy mieszkańcami miasta a okupującymi je administracją i wojskiem niemieckim.

Druga z publikacji źródłowych *Wilno i Wileńszczyzna w pamiętnikach z lat pierwszej wojny światowej* wydana także we współpracy z Markiem Przeniosło jest materiałem o nieco innym charakterze, gdyż składa się z trzech tekstów: pamiętnika Stanisława Aleksandrowicza, dziennika Tadeusza Hryniewicza i dziennika Wacława Wincentego Łubieńskiego. Wszystkie te materiały są prezentowane czytelnikowi po raz pierwszy i stają się kopalnią wiadomości dotyczących życia codziennego społeczeństwa wileńskiego w warunkach wojny, zachowań wojsk rosyjskich, a potem niemieckich, administracji okupanta. Publikacja ta zaopatrzona jest w obszerny dwudziestostronicowy wstęp w którym została zarysowana w sposób syntetyczny panorama wydarzeń w Wilnie w okresie I wojny światowej. Realizacja tego wątku zainteresowań badawczych w ramach grantu NPRH realizowanego w Instytucie Historii PAN pokazuje, że dr hab. M. Przeniosło potrafi swoje zainteresowania indywidualne podporządkować pracy zespołowej. W swoim autoreferacie dr hab. M. Przeniosło odwołuje się również do swojej rozprawy o społeczeństwie Wilna w latach I wojny światowej, ale wśród nadesłanych materiałów do oceny tej publikacji nie znalazłem więc powstrzymam się z jej oceną.

Kolejnym ciekawym i realizowanym z dużą konsekwencją nurtem badawczym w dorobku dr hab. M. Przeniosło są dzieje nauki i polskiego szkolnictwa wyższego w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Wynika to zapewne z gruntownych kwerend jakie zostały przeprowadzone przy powstawaniu monografii o matematykach polskich w dwudziestoleciu międzywojennym, która stanowiła podstawę do przewodu habilitacyjnego. W tym zakresie niektóre rozprawy odnoszą do ogólnych zasad i regulacji prawnych umożliwiających funkcjonowanie szkół wyższych. Taki charakter mają rozważania opublikowane w *Przeglądzie Historyczno-Oświatowym* jeszcze w 2012 roku. Dobrze zaprezentowane zostały nie tylko ustawy regulujące działalność szkół wyższych, pierwsza z 13.07.1920 roku, druga z 15.03.1933 i ostatnia z 2.07.1937 roku ale również szereg rozporządzeń dających możliwości administracji rządowej kontrolowania, a czasami ingerowania w działalność uczelni. Poddane zostały analizie niemal wszystkie wyższe uczelnie II Rzeczypospolitej. Ten tekst należy ocenić jako bardzo solidny bowiem Autorka nie tylko z dużą znajomością problemu prowadzi narrację ale również opiera ją na unikalnych materiałach pochodzących w dużej mierze z wielu archiwów uniwersyteckich. Kolejna ważna rozprawa dotycząca działalności szkół wyższych dotyczyła stopni, tytułów i stanowisk

naukowych w II Rzeczypospolitej a ukazała się w *Res Historica*. Te rozważania są ważne również i z tego względu, że tradycja z okresu dwudziestolecia międzywojennego została w dużym stopniu przeniesiona do okresu powojennego nie licząc oczywiście okresu stalinowskiego kiedy próbowano na grunt polski przeszczepić rozwiązania radzieckie.

W tym nurcie badań dr hab. M. Przeniosło nie mogła pominąć wątku wileńskiego i dziejów Uniwersytetu Stefana Batorego. Na łamach *Przeglądu Historycznego* dokonała ciekawej analizy władz tego Uniwersytetu. W interesujący sposób przedstawiony został potencjał naukowy Uniwersytetu, a potem władze rektorskie i władze poszczególnych wydziałów. W *Kwartalniku Historii Nauki i Techniki* analizie poddano kadrę naukową wydziału prawa i nauk społecznych uczelni wileńskiej. Na łamach *Wrocławskich Studiów Wschodnich* swoją rozprawę poświęciła profesorom Wydziału Teologicznego tegoż uniwersytetu. Imponuje w tym artykule baza źródłowa jaka została wykorzystana. Wydział Teologiczny pokazany został w szerokim kontekście ogólnym funkcjonowania uczelni. Z drugiej strony zwrócono uwagę na specyfikę Wydziału, gdyż większość jego słuchaczy była jednocześnie klerykami Seminarium Duchownego w Wilnie. Całość prezentacji Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie w dorobku naukowym dr hab. M. Przeniosło uzupełnia rozprawa pokazująca studia na Wydziale Lekarskim opublikowana w *Medical Studies/ Studia Medyczne*.

Dopełnieniem rozważań o dziejach szkolnictwa wyższego stał się artykuł w *Kwartalniku Pedagogicznym* o katedrach pedagogicznych na polskich uczelniach w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Wartość jego polega między innymi na tym, że Autorka zajęła się nie tylko pedagogiką ale również przedstawiła ogólny mechanizm obsadzania katedr na polskich uniwersytetach. Ten wątek i wnioski wypływające z niego są ciekawe. Uzyskanie katedry oznaczało nie tylko stabilizację zawodową, naukową, ale również dawało możliwości wpływania na funkcjonowanie uczelni. Ogólny, inny dosyć ciekawy wniosek jaki wypływa z tych rozważań prowadzi do stwierdzenia, że katedry pedagogiki łączono zwykle z psychologią, filozofią, historią oświaty i szkolnictwa lub dydaktyką.

Wyniki badań nad dziejami szkolnictwa wyższego i nauki w okresie II Rzeczypospolitej są także popularyzowane przez Autorkę głównie na łamach *Forum Akademickiego*. Takie działania należy odnotować z najwyższym uznaniem.

Pozycję naukową dr hab. M. Przeniosło w środowisku historycznym nie tylko podkreślają udziały w licznych konferencjach naukowych, głównie krajowych, ale także kilku zagranicznych, lecz również realizacja dwóch grantów badawczych. W 2015 roku uzyskała dr hab. Małgorzata Przeniosło grant z NCN-u w ramach programu *Opus*, drugi zaś z Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki. Ten pierwszy przewiduje przygotowanie w latach 2015-2018 obszernej dwutomowej monografii historii Rady Głównej Opiekuńczej. Grant z NPRH w którym dr hab. M. Przeniosło pełni funkcje kierownika, ma natomiast służyć opracowaniu sześciotomowego *Słownika Profesorów Drugiej Rzeczypospolitej*. Oprócz tego dr hab. M. Przeniosło uczestniczy w realizacji trzech innych projektów badawczych, z których jeden przyznany został Instytutowi Historii PAN.

Jako nauczyciel akademicki dr hab. M. Przeniosło prowadzi zajęcia z historii oświaty i nauki oraz dydaktyki matematyki. Prowadzi również seminarium doktorskie na którym wypromowała jednego doktora, drugi zaś we wrześniu 2017 roku złożył pracę do recenzji. Ponadto kolejna osoba z tego seminarium ma otwarty przewód doktorski. Warto jeszcze podkreślić fakt, że jedna z doktorantek dr hab. M. Przeniosło otrzymała z NCN-u grant w ramach programu *Preludium*.

Osiągnięcia naukowe dr hab. Małgorzaty Przeniosło sprawiły, że kilkakrotnie była powoływana przez Centralną Komisję ds. Stopni i Tytułów Naukowych na recenzenta lub członka komisji w postępowaniach habilitacyjnych. Ponadto dr hab. M. Przeniosło pełni rolę recenzenta w kilku czasopismach naukowych, w tym w dwóch zagranicznych (*Educational Studies in Mathematics* oraz *Journal for Research in Mathematics Education*).

Te wszystkie fakty oraz niebudzące wątpliwości osiągnięcia naukowe, organizacyjne i dydaktyczne uzasadniają wniosek, że dr hab. Małgorzata Przeniosło jest badaczem ukształtowanym i cenionym przez środowisko naukowe nie tylko krajowe.

Przechodząc do konkluzji mojej oceny dorobku naukowego, dydaktycznego i organizacyjnego dr hab. Małgorzaty Przeniosło stwierdzam, że spełnia Ona w całej rozciągłości warunki określone w ustawie z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytułach naukowych i wnoszę do Wysokiej Rady Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach o wystąpienie z wnioskiem do Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów Naukowych o nadanie dr hab. Małgorzacie Przeniosło tytułu profesora nauk humanistycznych w zakresie historii.

Prof. dr hab. Edward Włodarczyk

Szczecin, 20 stycznia 2018 r.